

Ринок агостраховання в Україні: стан та перспективи розвитку

Яцух О.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Таврійського державного агротехнологічного університету

У даній статті визначається сутність та необхідність агостраховання для сільськогосподарських товаровиробників. Визначається роль держави у процесі організації агостраховання в Україні. Під час написання статті проводиться оцінка сучасного стану ринку агостраховання в Україні та визначаються перспективи його подальшого розвитку.

Ключові слова: агостраховання, сільськогосподарські ризики, сільськогосподарська продукція, державна підтримка, законодавча база.

Яцух Е.А. РЫНОК АГРОСТРАХОВАНИЯ В УКРАИНЕ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В данной статье определяется сущность и необходимость агострахования для сельскохозяйственных товаропроизводителей. Определяется роль государства в процессе организации агострахования в Украине. При написании статьи проводится оценка современного состояния рынка агострахования в Украине и определяются перспективы его дальнейшего развития.

Ключевые слова: агострахование, сельскохозяйственные риски, сельскохозяйственная продукция, государственная поддержка, законодательная база.

Yatsuh O.O. AGROINSURANCE MARKET IN UKRAINE: CONDITION AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The essence and necessity of agricultural insurance for agricultural producers have been defined in this article. The state's role in the organization of agricultural insurance in Ukraine has been determined. The assess of current state of agricultural insurance market in Ukraine have been conducted and its future prospects have been determined when writing article.

Keywords: agricultural insurance, agricultural risks, agricultural products, government support, legislation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з провідних галузей в Україні є сільське господарство. Це експортуюча галузь, яка забезпечує значні надходження до бюджету країни та забезпечує мільйони українців робочими місцями. Однак дана сфера виробництва вирізняється високим ступенем ризиків. Це пов'язане з тим, що сільське господарство є сферою діяльності, на успішність якої значною мірою впливають різноманітні фактори, зокрема погодні та кліматичні, дію яких у багатьох випадках контролювати неможливо. Найбільш надійним і ефективним інструментом управління сільськогосподарськими ризиками визнане агостраховання. Проте система агостраховання в Україні характеризується нерозвиненою інфраструктурою та недосконалою нормативно-правовою базою і, як наслідок, – незначним обсягом надання страхових послуг. Отже, регулювання системи страхування сільськогосподарських культур з метою поліпшення взаємодії страхових компаній і товаровиробників є важливою передумовою ефективного розвитку аграрного сектору економіки [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням страхування сільськогосподарських ризиків займалися такі відомі вчені та економістів, як: О. Гудзь, М. Дем'яненко, О. Залєтов, Ю. Лузан, Р. Смоленюка, О. Філонюка, Р. Шинкаренко, Шолойко А.С. та інші. Вагомим внеском у розбудову сучасної системи агостраховання в Україні здійснює Міжнародна фінансова корпорація у рамках Проекту «Розвиток агостраховання в Україні». Поряд з цим недостатня увага приділяється науково-методичному обґрунтуванню сучасного функціонування системи агостраховання, зокрема інструментарію її регулювання за державної підтримки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою публікації є оцінка роботи сучасного ринку страхування сільськогосподарської продукції в Україні та дослідження основних напрямків державного регулювання для підвищення ефективності його роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі найбільш надійним і ефективним інструментом управління сільськогосподарськими ризиками визнане агро-

страхування. Агросстрахування – це механізм управління усіма сільськогосподарськими ризиками, який забезпечує часткову чи повну компенсацію суб'єкту господарювання втрат через негативний вплив погоди і природних ризиків (рис. 1).

Держава, намагаючись мінімізувати зазначені втрати, змушена регулярно вдаватися до заходів фінансової допомоги, стримуючи при цьому розвиток страхового ринку. Система страхування сільськогосподарської продукції здатна значно ефективніше забезпечувати відшкодування сільгоспвиробникам, ніж це робить держава своїми прямими виплатами з резервного фонду Державного бюджету України. [2] Страхування ризиків сільськогосподарського виробництва може здійснюватися страховиками як з державною підтримкою та за її відсутності. Але, світова практика переконує, що ефективну систему агросстрахування неможливо побудувати без активної участі держави. Ефективний механізм здійснення державної підтримки, наявність кваліфікованих кадрів і широкого спектру страхових продуктів є запорукою ефективного функціонування підприємств аграрного сектору [1].

Створення системи законодавства про страхову діяльність в Україні розпочалося з прийняттям Декрету Кабінету Міністрів України «Про страхування» [3]. Зазнавши багато змін та перетворень (табл. 1) основним законодавчим документом, який на сьогодні визначає модель організації системи страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою та в якому прописано механізм надання аграріям субсидій через механізм здешевлення страхових премій є Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09.02.2012 р. № 4391-17 [4].

В Україні, починаючи з 2005 року, намагаються впровадити систему державної підтримки страхування сільськогосподарських ризиків. (табл. 2) Механізм використання коштів, що спрямовуються на відповідні цілі, частково був прописаний у Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV [5], частково – у Постанові КМУ «Порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються для фінансової підтримки виробництва продукції тваринництва та рослинництва» від 06.05.2005 р. № 325 [6]. Протягом 2005-2008 рр. суми, що виділялися з цією метою, щороку зростали, що свідчило про позитивну динаміку роботи ринку агросстрахування та про усвідомлення державою важливості підтримки агросстрахування як вагомого інструмента управління сільськогосподарськими ризиками в Україні.

Однак, не дивлячись на те, що у 2005-2008 рр. у державних бюджетах виділялися кошти на часткову компенсацію вартості страхових премій з урахуванням розширення переліку культур, за страхування врожаю яких можна було отримати страхову субсидію, сільськогосподарське страхування не отримало належного розвитку.

До основних причин, які зумовили низький рівень страхування сільськогосподарських ризиків агропідприємствами, слід віднести недостатність у агровиробників фінансових ресурсів, недотримання ними агротехнічних вимог вирощування, необізнаність та недовіра до сфери страхування. За даними Мінагрополітики, на 1 вересня 2008 року в країні з більш ніж 26 млн. га сільськогосподарських угідь було застраховано лише 466 тис. га (близько 1,7%). Це можна пояснити тим, що субсидовані страхові продукти не відповідали

Рис. 1. Основні переваги застосування агросстрахування в сільському господарстві

Таблиця 1

Основні нормативно-правові документи регулювання страхування сільськогосподарських ризиків

Документ	Сутність
Декрет КМУ «Про страхування» від 10.05.1993 р. № 4793 [3]	Заклав основи системи правового регулювання страхування сільськогосподарських ризиків в Україні, визначав основні поняття, пов'язані з ринком страхових послуг, основні принципи здійснення державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю.
Закону України «Про страхування» від 07.03.1996 р. N 85/96-ВР [7], інші Постанови ВРУ, Укази Президента України, Постанови КМУ, відомчі акти міністерств України з питань страхової діяльності.	Перший блок законодавства, що регулює страхову діяльність – спеціальне законодавство зі страхування, до якого також належать норми інших законів України, що зачіпають питання страхування.
Конституція України; Цивільний кодекс України; Господарський кодекс України; Податковий кодекс України; Закони України «Про власність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про господарські товариства» та інші.	Другий блок законодавства – це законодавство загальної дії, яке розповсюджується на всі суб'єкти підприємницької діяльності, зокрема й на суб'єкти страхової діяльності.
Закон України «Про стимулювання розвитку сільськогосподарства на період 2001-2004 років» від 18.01.2001 № 2238-III [8]	Третій блок законодавства, який регулює сферу страхування сільськогосподарських ризиків – це нормативні акти, які стосуються питань надання державної підтримки сільськогосподарським виробникам. Статтею 15 було зазначено, що частково страхові платежі з обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень, яке здійснюється державними сільськогосподарськими підприємствами, а відносно врожаю зернових культур і цукрових буряків – сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності, компенсуються за рахунок Державного бюджету України в розмірі не менше 50 % витрат, понесених цими підприємствами.
Постанова КМУ «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю с.-г. культур і багаторічних насаджень державними с.-г. підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків с.-г. підприємствами всіх форм власності» від 11.07. 2002 р. №1000 [9]	Передбачалося, що сільськогосподарські виробники, під час страхування врожаю зернових культур та цукрових буряків від встановленого переліку ризиків, отримують з бюджету компенсацію п'ятдесяти відсотків страхових платежів. Програма не запрацювала.
Закон України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» від 24.06.2004 р. №1877-IV [5]	Узагальнено основні принципи та усі види державної підтримки сільськогосподарських виробників в Україні. Розділ III цього Закону присвячено державному регулюванню ринку страхування сільськогосподарської продукції.
Постанови КМУ «Порядок використання коштів державного бюджету, що спрямовуються для фінансової підтримки виробництва продукції тваринництва та рослинництва» від 06.05.2005 р. № 325 [6]	Прописано механізм використання коштів для надання страхових субсидій виробникам сільськогосподарської продукції.

Продовження таблиці 1

<p>Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції» від 04.06.2009 № 1447-VI [10]</p>	<p>1. В Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV були внесені зміни і доповнення про те, що страхування ризиків загибелі (втрати) сільськогосподарської продукції (її частини) та капітальних активів проводиться в добровільній формі та здійснюється на основі договору між страховальником і страховиком.</p> <p>2. В Законі України «Про страхування» від 04.10.2001 № 2745-III пункт 11 зазначено, що страхування врожаю с.-г. культур сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності в обов'язковій формі більше не здійснюється.</p>
<p>Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», від 09.02.2012 р. № 4391-17 [4]</p>	<p>Відновлення державних субсидій для здешевлення страхових премій, які були скасовані в 2008 р. Порядок та умови надання державної підтримки шляхом здешевлення страхових платежів (премій) затверджується КМУ за поданням Мінагрополітики і продовольства. Відповідно до даного документа, у 2013 р. було створено Аграрний страховий Пул (АСП) для координації агрострахування за програмами державної підтримки.</p>
<p>Дорожня карта реформування добровільного страхування сільськогосподарської продукції на 2014-2015 рр. [11]</p>	<p>Реалізація Дорожньої карти дозволяє зменшити навантаження на державний бюджет в частині відшкодування збитків виробникам сільськогосподарської продукції та забезпечує єдині умови роботи на ринку агрострахування всім його учасникам.</p>

Таблиця 2

Зведені дані по агрострахуванню в Україні в 2005-2016 рр.

Показник	Роки											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Посівна площа, тис. га	18415,5	18406,8	18583,5	19460,1	19205,6	18995,8	19493,5	19493,3	19265,4	18834,2	18706,4	н/д
Застрахована площа, тис. га	390,6	668,1	2350,3	1171,6	510,0	553,0	786,0	727,0	869,0	732,0	689,0	676,0
Питома вага застрахованої площі, %	2,12	3,63	12,65	6,02	2,66	2,91	4,03	3,73	4,51	3,89	3,68	–
Кількість, од.:												
– страхових компаній	33	37	62	59	16	13	14	14	8	11	12	11
– укладених договорів	910	1330	4397	1637	1980	1217	2710	1936	1722	1392	1062	787
Загальна страхова сума, млн. грн.	375,4	619,6	2189,1	3153,4	1300,0	2455,0	3640,0	3462,7	4394,0	н/д	3969,0	5808,9
Середня страхова сума на 1 га, грн.	961,00	927,40	931,40	2691,40	2549,02	4439,42	4631,08	4762,97	5056,39	–	5760,52	8598,55
Страхові премії, млн. грн.	12,80	28,50	116,70	155,40	42,00	84,00	136,00	130,04	135,40	73,00	77,70	155,97
Середня премія на 1 га, грн.	32,80	42,70	49,70	132,60	82,35	130,20	173,03	178,82	155,81	99,7	112,8	231,0
Середній страховий тариф, %	3,41	4,60	5,33	4,93	3,24	3,84	3,74	3,77	3,1	н/д	2,0	2,7
Сума сплачених субсидій, млн. грн.	5,80	12,5	47,80	72,80	–	–	–	–	0,0868*	–	–	–
Питома вага сплачених субсидій в страхових преміях, %	45,30	43,9	40,90	46,90	–	–	–	–	0,067*	–	–	–
Рівень виплат, %	н/д	н/д	н/д	н/д	36,48	50,94	28,00	41,00	9,70	н/д	12,9	6,4

* У 2012 р. субсидії були нараховані, але не сплачені. Виплати було здійснено у 1 кв. 2013 р.

Джерело: складено автором на основі [12]

потребам суб'єктів господарювання, а також тим, що навіть при можливості отримання страхової субсидії, даний вид страхування все ще був дорогим для сільськогосподарських підприємств.

Тому, починаючи з 2009 р. програму фінансування страхування сільськогосподарських ризиків за рахунок державного бюджету було звернуто. В цьому світлі Верховною радою України був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції» від 04.06.2009 № 1447-VI. А, отже, протягом 2009-2012 років агрострахування було формальним, тобто відбувалося страхування заставного майна (урожаю) для отримання кредитів та фінансових ресурсів за програмою заставних закупівель.

Поступово, протягом 2010-2012 рр. ситуація на ринку агрострахування покращилася, однак досягти показників роботи 2007 року, за умов існування державної підтримки, страховикам так і не вдалося (таблиця 2).

Однак, починаючи з 2013 року, ситуація на ринку агрострахування поступово почала погіршуватися. Так, аналізуючи роботу ринку агрострахування у 2016 р. відмітимо, що у досліджуваному році було укладено 787 договорів страхування сільськогосподарських культур, зокрема 317 на зимовий і 470 на весняно-літній період. Це на 275 договорів менше ніж у 2015 р. (табл. 2) та на 123 договори менше ніж у 2005 р. Це говорить про те, що галузь агрострахування у 2016 році не досягла навіть рівня 2005 року. Найбільшу кількість договорів підписали компанії «ІНГО Україна» (24,5%), «PZU Україна» (23,4%), «Універсальна» (21%) і «АСКА» (14,2%) [5].

Проте, за таких умов, загальна страхова сума майже у 1,5 рази більше ніж у попередній рік, що говорить про збільшення вартості одиниці застрахованих культур. А отже, середня страхова сума на 1 га зросла у 2016 році на 2838,03 грн. При цьому спостерігається значне зростання середнього розміру страхового тарифу на 0,7%, величина якого у 2016 р. склала 2,7%, при цьому за зимовий період – 4,2%, за період весна-літо – 2,4%. Це дозволило страховикам зібрати страхових премій на суму 155,97 млн. грн., що у 2 рази більше ніж у попередньому році. Застрахована площа становила 676 тис. га., а отже у 2016 році на 1 договір припадало більше застрахованих земель (859 га/дог.) ніж у 2015 році (649 га/дог.). Такі зміни пов'язані

із різким зменшенням кількості укладених договорів (на 25,9%).

Значну частку на ринку агрострахування займають договори страхування укладені за програмами фінансування сільгоспвиробників через Аграрний фонд і «Державну продовольчо-зернову корпорацію України» (ДПЗКУ). У 2016 році доля таких договорів в загальній кількості збільшилася з 32,0% до 32,9%. На сьогодні 8 з 11 страхових компаній, представлених на ринку агрострахування співпрацюють з Аграрним фондом України, зокрема СК «УАСК АСКА», АСК «Інго Україна», СК «PZU Україна», «Українська пожежно-страхова компанія», СК «Універсальна», СГ «ТАС», СК «Країна», СК «Укрфінполіс». Параметри страхування за такими договорами поступово наближаються до параметрів страхування з незалежним договорами, що свідчить про формування реальних ринкових умов страхування [13].

Отже, за останні роки в Україні спостерігаються стагнаційні процеси на ринку агрострахування. Протягом 2015-2016 років при Міністерстві аграрної політики та продовольства України діє робоча група з питань удосконалення законодавства системи сільськогосподарського страхування. На відміну від існуючого закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [4] та наведеного в ньому порядку та умов надання агровиробникам державної підтримки шляхом здешевлення страхових платежів, у новому проекті закону змінено механізм сплати страхових премій. Так за проектом, сільськогосподарський товаровиробник має сплатити лише частину страхових внесків (а це 50% або менше відсотків). Програма державної підтримки вважається реалізованою лише за умов перерахування державою певної суми на спеціальні рахунки страховиків. У той же час, останні зобов'язані створювати спеціалізовані резерви під ризики страхування сільськогосподарської продукції [14]. Займатися агрострахуванням, як і за попереднім законом, мають право усі страховики, які отримали ліцензію на даний вид страхування, однак приймати участь у програми з державною підтримкою – лише ті, які є членами Аграрного страхового пулу.

Висновки з цього дослідження. За останні роки з боку держави зроблено чимало кроків назустріч сільськогосподарським товаровиробникам та страховим компаніям з метою впровадження ефективної системи

страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою та розвитку ринку агрострахування в Україні. Однак, залишилися і певні проблеми, які до теперішнього часу не дали в повну силу запрацювати механізму страхування сільськогосподарської про-

дукції з державною підтримкою і потребують негайного вирішення. Удосконалення існуючої нормативно-правової бази дозволить аграріям та страховим компаніям бути впевненими в реальності отримання субсидій та збільшить довіру до уряду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Герасименко Н. А. Регулювання системи страхування сільськогосподарських культур в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Наталія Анатоліївна Герасименко [наук. керівник Ю. Я. Лузан] ; НУБІП України. – Київ, 2010. – 20 с.
2. Навроцький С. А. Концепція розвитку страхової системи сільського господарства підтримкою в Україні [Електронний ресурс] / С. А. Навроцький // Економіка АПК. – 2011. – № 2 – С. 102. – Режим доступу: nbuv.gov.ua>old_jrn/Soc_Gum/Nie/2011_2/098-109.pdf.
3. Про страхування: Декрет Кабінету Міністрів України від 10.05.1993р. № 4793 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 29. – Ст. 320.
4. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: закон України від 09.02.2012 р. № 4391–VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
5. Про державну підтримку сільського господарства України: закон України від 24.06.2004 № 1877-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
6. Питання використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу: постанова КМУ від 06.05.2005 р. № 325 [Електронний ресурс] / Кабінет міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/325-2005-%D0%BF>.
7. Про страхування: закон України від 04.10 2001 № 2745-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2745-14>.
8. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років: закон України від 18.01.2001 № 2238-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2238-14>.
9. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності: постанова КМУ від 11.07. 2002 р. №1000 [Електронний ресурс] / Кабінет міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1000-2002-%D0%BF>.
10. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції: закон України від 04.06.2009 № 1447-VI / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1447-17>.
11. Дорожня карта реформування добровільного страхування сільськогосподарської продукції на 2014-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [forinsurer.com>files/file00532.pdf](http://forinsurer.com/files/file00532.pdf).
12. Портал про сільськогосподарське страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com/>.
13. Рынок агрострахования Украины в 2016 андеррайтингом году вырос в 2 раза до 156 млн. грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/16/10/19/34429>.
14. Головка И. Децентрализация в агростраховании – модное веяние или крайняя мера? [Електронний ресурс] / И. Головка. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/15/08/14/4724>.